PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

YAPON TILIDA NUTQ USLUBLARINING GRAMMATIK VA IJTIMOIY-MADANIY TAHLILI

Shamsitdinova Moxinabonu Akar qizi

Samarqand davlat chet tillar instituti,

Filologiya va tillarni o‘qitish: yapon tili yo‘nalishi talabasi

Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20152526

Kirish :

Yapon tili ijtimoiy iyerarxiya va muloqot kontekstiga o‘ta sezgir tildir. Bu tilda muloqot qilish uchun faqat so'z boyligi va grammatikani bilish kifoya qilmaydi, balki so‘zlovchi va tinglovchi o‘rtasidagi ijtimoiy masofani (Psixologik masofa) to‘g’ri baholash talab etiladi. Yapon tilida ushbu tizim "Keigo" (Hurmat uslubi) deb ataladi. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, global muloqot va biznes aloqalari rivojlanayotgan bir davrda, yapon tilidagi rasmiy va norasmiy uslublarning farqini bilmaslik jiddiy diplomatik yoki biznes xatolariga sabab bo‘lishi mumkin. Ushbu maqolada biz fe’l tizimi, sifatlar va olmoshlarning uslubiy o‘zgarishlarini tahlil qilamiz. Yapon tili grammatikasining rasmiy va norasmiy qatlamlari shunchaki til qoidalari emas, balki yapon xalqining ijtimoiy falsafasini aks ettiruvchi murakkab tizimdir.

Metodlar:

Yapon tili grammatikasining rasmiy va norasmiy qatlamlari shunchaki til qoidalari emas, balki yapon xalqining ijtimoiy falsafasini aks ettiruvchi murakkab tizimdir. Yapon tilidagi asosiy nutq uslublari quyidagilardan iborat:

Oddiy uslub (普通体 / futsūtai)

Muloyim uslub (丁寧体 / teineitai)

Hurmat uslubi (尊敬語 / sonkeigo)

Kamtarona uslub (謙譲語 / kenjōgo)

Bu uslublar grammatik vositalar, maxsus fe’llar va leksik birliklar yordamida ifodalanadi.

Oddiy nutq uslubi (Futsūgo)

Oddiy nutq uslubi kundalik hayotda yaqin do‘stlar, oila a’zolari yoki tengdoshlar o‘rtasida qo‘llaniladi. Ushbu uslubda gaplar qisqa va sodda shaklda bo‘ladi.

Misollar:

行く (iku) – boraman 食べる (taberu) – yeyman 見た (mita) – ko‘rdim

Oddiy uslubda “です” (desu) va “ます” (masu) shakllari ishlatilmaydi. Bu uslub muloqotni erkin va samimiy qiladi.

Masalan:

今日学校へ行く。(Kyō gakkō e iku.)“Bugun maktabga boraman.”

Bu gap oddiy va norasmiy uslubda ifodalangan. Oddiy uslub yoshlar nutqida, anime va kundalik suhbatlarda keng uchraydi. Shu bilan birga, bu uslubni rasmiy vaziyatda ishlatish hurmatsizlik sifatida qabul qilinishi mumkin.

Muloyim nutq uslubi (Teineigo)

Muloyim uslub yapon tilidagi eng ko‘p qo‘llaniladigan rasmiy uslublardan biridir. Bu shakl notanish insonlar, ustozlar, ish joyidagi hamkasblar bilan muloqotda ishlatiladi. Asosiy grammatik belgisi: “です” (desu) “ます” (masu)

Misollar:

行きます (ikimasu) – boraman

食べます (tabemasu) – yeyman

見ました (mimashita) – ko‘rdim. Muloyim uslub yapon jamiyatidagi hurmat va masofa tushunchalarini aks ettiradi. Bu uslub orqali suhbatdoshga nisbatan ehtirom ko‘rsatiladi.

Hurmat nutq uslubi (Sonkeigo)

Hurmat uslubi suhbatdosh yoki uchinchi shaxsning harakatini ulug‘lash uchun ishlatiladi. Bu uslub asosan mijozlar, rahbarlar yoki katta yoshdagi insonlar bilan muloqotda qo‘llaniladi.

行く (iku) - いらっしゃる (irassharu)

食べる (taberu) - 召し上がる (meshiagaru)

見る (miru) - ご覧になる (goran ni naru)

Misol:

社長はいらっしゃいました。(Shachō wa irasshaimashita.) “Rahbar keldilar.”

Bu uslub orqali yapon jamiyatidagi ierarxik munosabatlar ifodalanadi.

Kamtarona nutq uslubi (Kenjōgo)

Kamtarona uslubda so‘zlovchi o‘z harakatini pastroq ko‘rsatadi. Bu orqali suhbatdoshga hurmat bildiriladi.

Misollar:

Oddiy fe’l

行く (iku) - bormoq

言う (iu) - aytmoq

申す (mōsu) - atalmoq

会う (au) - uchrashmoq

Misol:

私が参ります。(Watashi ga mairimasu.)“Men boraman.”

Kamtarona uslub ayniqsa biznes yapon tilida muhim ahamiyatga ega. Ot va sifatlar bilan yakunlanuvchi gaplarda desu va da bog'lamalari farqlanadi:

Rasmiy: Gakusei desu (Talabaman).

Norasmiy: Gakusei da (Talabaman).

Yaponiyada noto'g'ri uslubni tanlash (masalan, boshliqqa norasmiy murojaat qilish) qo'pollik va hurmatsizlik sifatida qabul qilinadi. Aksincha, juda yaqin do‘stga o‘ta rasmiy gapirish ular o‘rtasida sun’iy devor (masofa) borligini anglatadi.

Xulosa:

Yapon tili grammatikasida rasmiy va norasmiy uslublar tilning ajralmas qismidir. Grammatik shakllar shunchaki qoidalar emas, balki yapon madaniyatidagi "tavoze" va "ijtimoiy o'rin" tushunchalarining aksidir. Muvaffaqiyatli muloqot uchun fe’lning ~masu va lug’at shakllari o'rtasidagi muvozanatni tushunish birinchi darajali vazifa hisoblanadi. Yapon tilidagi nutq uslublari nafaqat grammatik hodisa, balki yapon xalqining madaniyati, mentaliteti va ijtimoiy tizimini aks ettiruvchi muhim lingvistik vositadir. Oddiy, muloyim, hurmat va kamtarona uslublar orqali insonlar o‘rtasidagi munosabatlar ifodalanadi. Ayniqsa, keigo tizimi yapon jamiyatidagi ierarxiya va hurmat tushunchalarining tilga singib ketganligini ko‘rsatadi.

Nutq uslublarining grammatik tahlili yapon tilining murakkab va o‘ziga xos tuzilishga ega ekanligini namoyon etsa, ijtimoiy-madaniy tahlil esa til va jamiyatning uzviy bog‘liqligini ko‘rsatadi. Zamonaviy davrda ayrim o‘zgarishlarga qaramay, yapon tilidagi nutq uslublari hanuzgacha milliy madaniyatning muhim qismi sifatida saqlanib qolmoqda.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Minna no Nihongo – Boshlang’ich va o‘rta daraja darsliklari.
2. Genki: An Integrated Course in Elementary Japanese.
3. A Dictionary of Basic Japanese Grammar - Seiichi Makino & Michio Tsutsui.
4. Shibatani M., Miyagawa S., Noda H. *The Handbook of Japanese Linguistics.* Oxford: Blackwell.